

INNEHÅLL

FÖRORD.....	3
INLEDNING.....	4
SKOGSBRUK UTAN KALHYGGE.....	10
EFTER 40 ÅR I SKOGSINDUSTRIN.....	20
MAKTEN ÖVER SKOGEN.....	24
EUKALYPTUS.....	36
DIKT.....	38
SÅ SLAKTAS ETT JORDBRUK.....	40
MATSUVERÄNITET.....	50
NORRBETE.....	54
JORDBRUK SOM LÖSNING.....	60
MST BRASILIEN OCH AGROEKOLOGI.....	64
AGROEKOLOGI ENLIGT FN.....	68
KLIMATSMART JORDBRUK.....	72
MATUPPRORET.....	78
STADSODLARE.....	84
DEN KÖPGALNA KON - FALLET ARLA.....	90
FOLKRÖRELSENAS KAMP OM NATURBRUKET.....	102
HOTAT HÅLLBART FISKE I FLANDERN.....	112
HÅLLBAR OMSTÄLLNING DANMARK.....	114
EFTERORD.....	118
BILAGA 1 UPPROPET "ÅTERTA MAKTEN ÖVER MATEN OCH NATURBRUKET".....	120
BILAGA 2 UTTALANDE FRÅN MÖTET I RANSBY.....	124
BILAGA 3 LÄNKAR.....	127

FÖRORD

DENNA BOK SOM vi valt att kalla en antologi är en sammanfattning och utvidgning av de diskussioner som förts mellan jordbrukare, skogsbrukare, miljöaktivister och andra personer engagerade i klimat, mat, miljö och solidaritet. De flesta kapitlen är nedskrivna av mig, en del efter besök på plats, andra efter telefonintervjuer. I en del fall har texten kommit fram efter ett intensivt samarbete mellan mig och de intervjuade, detta gäller exempelvis Torgny Östling och Hans Röö, i andra fall har texten bara godkänts i efterhand. Arbetet har skett inom ramen för Jordens Vänners Bonde- och Urfolksutskott, men de intervjuades åsikter står naturligtvis för dem själva. Gunnar Lindstedt och Veckans Affärer har vänligen ställt Gunnars intressanta reportage om Arla till vårt förfogande. Tord Björk har skrivit texten om bonderörelsens historia. Texten om fisket i Flandern är hämtad från Miljötidningen. Poeten och riksdagsmannen Bengt Berg som deltagit på bägge mötena i Ransby och Ramsle har bidragit med en specialskrivna dikt.

Det är många aspekter som inte kunnat belysas eftersom ämnet är mycket stort, exempelvis har vi inte alls talat om djurindustrin. Fisket belyses mycket knapphändig med en kort text som delvis tar upp danska Levende Havss syn. Det finns så mycket att tala om. Detta är inte sista ordet, det kan ses som ett vykort från en anhalt på en mycket viktig resa. Förhoppningen är att debatten fördjupas och för- ses med ännu mer fakta. Samtalet och kampen har bara börjat! #

SÖDERMALM 12 OKTOBER 2011
LENNART KJÖRLING

INLEDNING

KLIMATKRIS, ENERGIKRIS, MILJÖKRIS, glesbygdskris, finanskris, matkris. Förtvivlat söker vi efter lösningar, men oftast på en kris i taget. Det är dags att förstå att det i botten är en systemkris, att vi för vår överlevnad grundläggande måste förändra hur vi styr vår ekonomi och handskas med våra naturresurser. Ett radikalt nytänkande och en helhetssyn är det som behövs. Det går inte längre att begränsa sig till enstaka lösningar på enstaka problem.

Miljörörelsen är en av många syndare, alltför ofta har vi inte sett skogen för alla träd. Den sociala och ekonomiska verkligheten för landsbygdens folk har liksom blivit en bisak, samtidigt som man inte klarat av att ta sig an de stora viktiga frågorna kring makt och ekonomi.

Svensk bonderörelse verkar heller inte alltid så intresserad av de stora sammanhangen, man har istället försökt bli en spelare bland andra bland de stora finansiella spelarna. Nu har det på det globala planet växt fram en bonderörelse Via Campesina, den är faktiskt världens största folkrörelse. De har vågat se sin verklighet i ett mycket bredare perspektiv. Från att inledningsvis främst ha försvarat småbrukarnas ekonomiska rättigheter har man efterhand vidgat perspektivet. Den ekologiska komponenten var tidig, men också i problematiken kring klimatet och hungern har man varit mycket aktiva. Matsuveränitet är ett begrepp man lanserat för att ta ett helhetsgrepp på hela livsmedelsproblematiken. I frågan om det globaliserade jordbruket har man tidigt tagit sig an WTO:s (World Trade Organization, eller Världshandelsorganisationen) förödande politik. I senare år har frågan om markanvändning kommit upp, i och med uppköp av stora markarealer (s.k. landgrabbing). Detta har gjort att man även tagit sig an problematiken

kring finanskapital och de stora industriintressena. I Sverige är än så länge NOrdBrusk den enda svenska bondeorganisation som är medlem i nätverket Via Campesina.

Nu har Jordens Vänner inlett ett samarbete med Via Campesina både globalt och i Sverige. Jordens Vänner var också en av initiativtagarna till det möte som ordnades i Ransby i norra Värmland hösten 2010. Till mötet hade uppropet "Återta makten över naturen och naturbruket" tagits fram. Aktivister från miljörörelse, bonderörelse solidaritetsrörelse och andra rörelser samlades för att samtala kring dessa ödesfrågor. Det visade sig att vi hade mycket gemensamt. Samtidigt förstod vi lite skamset att vi alltför mycket hade verkat var för sig.

Det finns inte längre utrymme för organisationsegoism och särintressen. Det står alldeles för mycket på spel och de krafter som står oss emot är alldeles för starka och alldeles för välorganiserade. De sammanfallande kriserna har samtidigt skapat grogrund för en mer ifrågasättande radikal debatt. Det är ett tillfälle för handling och förändring som inte får förloras.

Träffen i Ransby var bara startpunkten för en debatt som fortsatt

BENGT BERG, ANDRÉ LUIZ OCH LUCINÉIA DURÃES DO ROSÁRIO LÄSER DIKT PÅ MÖTET I RANSBY

sedan dess. I april 2011 arrangerade Jordens Vänner tillsammans med lokala arrangörer ett nytt seminarium i Ramsele som lockade närmare hundratalet deltagare. Dit bjöds också en aktivist från MST i Brasilien som bidrog till att bredda perspektivet. Att de stora finansiella intressena driver utvecklingen åt fel håll är vi överens om, frågan är hur vi vänder denna farliga kurs.

Lokala initiativ säger några, lokala exempel på hur jord och skog kan brukas på ett uthålligt sätt. Det finns redan mängder av erfarenheter av ekologiskt jordbruk, men fortfarande sker detta i en begränsad skala. Det blir medvetna, ofta välbärgade, konsumenter som anser sig ha råd. Resultatet blir en begränsad nisch som kräver några driftiga entreprenörer som hittar kanalerna till några få konsumenter. Dessa de engagerade konsumenterna dövar så sitt samvete och resultatet riskerar i slutänden bli business as usual - maktförhållandet i matproduktionen ändras inte. Det är inte i första hand på individnivå som förändringarna kan ske, även om konsumentbojkotter ibland visat sig vara effektiva. Omfattningen av den problematik vi står inför och styrkan hos de finansiella krafter som styr utvecklingen är så massiv att denna strategi inte räcker.

I Ransby var vi alla överens om att det krävs omfattande systemförändringar som inte bara får vara kosmetiska utan handlar om de grundläggande maktförhållandena. Risken är att uppgiften kan kännas så överväldigande att den passiviserar. Intressena som driver mot ett massivt industriellt bruk av skogen och jorden har lyckats sprida föreställningen att det finns bara en väg framåt, med ännu större enheter, ännu mer industriella metoder och ännu mera kemiska insatsvaror. Alternativa metoder som motbevisar detta kan därför ha en uppgift. De leder ensamma inte till de förändringar som krävs men de motsäger industrins monopol på sanningen. De kan också fungera som anklagelser mot industriintressena, vad driver er att missbruka naturresurserna?

Vi kommer att koncentrera oss på två områden i denna skrift, skogen och lantbruket. Problematiken kring skogen är något mer renodlad och enklare att överblicka. Det är ganska lätt att visa att den nuvarande skogspolitiken håller på att leda in i en återvändsgränd, allt fler experter blir klara över detta. Skogen är ett jämförelsevis tydligt exempel på hur en kortsiktig inriktning på att producera snabba vinster håller på att förstöra viktiga ekologiska värden. De

stora skogsbolagen tänker i stora enheter och kraftfull mekanisering samtidigt som man tar över kontrollen över hela produktionskedjan och försvarar för landsbygdsbefolkningen att överleva på sitt arbete och sina lokala resurser.

Det som vi sett som övergripande problem är den finansiella logik där stora företag hela tiden vill expandera, ta sig in på nya marknader och växa mot en monopolställning. Dessa minskar utrymmet för de lokala producenterna, samtidigt som man driver på mot ett hårt industriellt utnyttjande av naturens resurser utan att ta hänsyn till naturens realiteter.

De alternativa metoderna som dessutom visar sig vara ekonomiskt hållbara blir då till en svidande kritik av ett skogsbruk som domineras av några starka aktörer med starka finansiella intressen. På ett mycket pedagogiskt sätt visas hur stordrift utanför lokalsamhällets kontroll förstör biologiska och sociala världen och samtidigt bidrar till klimatförändringarna. En del av förklaringarna till att detta blivit möjligt är att vi öppnat för spekulation kring skog och mark.

Skogen är i sig en del av vårt ekosystem som inte behövde förändras så mycket och ändå gav mycket värden tillbaka. Jordbruket är mer komplicerat med många olika inriktningar. Sambanden är därför betydligt mer svåröverskådliga, men mycket tyder på att samma grundläggande problem finns där, att den alltmer industrialiserade produktionen av mat riskerar att på lång sikt slå undan våra möjligheter för överlevnad. .

Mycket av de problem som tas upp i denna skrift har länge diskuterats på en internationell nivå, medan vi på något sätt glömt bort att samma saker händer i Sverige. Det är främst den svenska situationen vi vill belysa i denna skrift. I några kapitel tar vi ändå kort upp den globala problematiken. Det blir ju alltmer tydligt hur sammanlänkade vi är med det som händer överallt runt globen. Först kan det tyckas skrämmande, och för stort för att göra någonting åt, men det innebär också möjligheter att tillsammans arbeta för en förändring. Förhoppningen med denna skrift är att utveckla debatten i Sverige, sprida kunskaperna och försöka länka aktivister och engagerade ur olika sammanhang. Du är välkommen!

Slutorden i uppropet "Återta makten över naturen och naturbruket" slår an den ton vi hoppas präglar fortsättningen.

Nu växer en rörelse fram i Syd och Nord. Bönder, fiskare skogs-

folk och andra naturbrukare har insett att de är offer för samma system var än på klotet man befinner sig. Detta är mycket hoppfullt, för vi kan nu äntligen hoppas på en global rörelse för att rädda klotet, miljön, naturresurserna, maten, klimatet och alla människors rätt till drägliga livsvillkor och försörjningsmöjligheter. Till denna rörelse ansluter sig nu miljörörelser och solidaritetsrörelser och alla människor bryr sig om klotets överlevnad. När vi ser sammanhangen och vårt ömsesidiga beroende är det så mycket enklare att arbeta för de nödvändiga förändringar som vi vet kommer. #

JORDENS VÄNNERS BONDE OCH URFOLKSUTSKOTT

SKOGSBRUK UTAN KALHYGGE

LANDSKAPET SYDVÄST OM Alingsås är så långt från bilden av den flacka Västgötaslätten man kan tänka sig. Vägen vrider sig fram mellan sjöar och bergsknallar, skogen står tät på bägge sidor. Här finns kalhyggen och den moderna tidens granplantager, men också den gamla sortens hederliga naturskog. I snabb takt håller den på att försvinna, men just här, i trakten av byn Ödenäs, försöker man bevara den. Carl-Gustaf Lundgren driver ett projekt inom Jordens Vänner för att visa att det inte bara är möjligt utan också ekonomiskt hållbart.

Han tar oss med sin gamla SAAB längs de slingriga vägarna. Vi passerar ett mindre kalhygge och sedan parkerar han bilen i väggkanten.

Som en älgkalv på bete skuttar han iväg genom den vackra blandskogen med tallar och lövträd. Mossan glänser vackert och blåbärsriset brer ut sig som en matta över tuvorna. Han stannar till vid en tuva och repar några trinda bär.

– Den här skogen är fortfarande naturskog berättar han. Ägaren bor i stan, men vad händer när han dör? Då är risken stor att den säljs till ett skogsbolag som kalhugger rubbet.

Just i den här sagovackra bygden kring byn Ödenäs finns det fem skogsområden där skogsägare och ett skogsbolag tillsammans med Jordens Vänner genomfört ett uthålligt skogsbruk. Vi klafsar genom några mossmarker innan vi kommer fram till en av platserna. Efter en våtmark där det rinner något som liknar en bäck når vi fram till en brant och där uppe på höjden har just en bit av skogen avverkats, men utan att kalhuggas. Det är fortfarande en skog även om det finns gott om nya stubbar och marken täcks av ris.

– Det dröjer några år innan riset multnar ner och blåbären är till-

baka. Fast det var helt nyligen träden höggs ner kan du redan se hur de nya träden är på gång.

Det var bara ett år sedan det höggs här, ändå syns det redan små plantor på väg upp genom marken. Skog fortplantar sig helt naturligt, det behövs inga plantor utifrån. Ett av de problem som kalhyggen med nya plantor orsakar är att det krävs pesticider för att hålla snytbaggen borta från plantorna. Snytbaggen är normalt en nyttoinsekt och finns i skogar över hela landet. Men genom kalhyggesbruket gynnas snytbaggarna kraftigt och förvandlas till en skadeinsekt. Efter att skogen huggits ner i stor skala frigörs massor av terpenener och doftämnen. Det är de som lockar till sig snytbaggarna och plantorna måste doppas i gift innan de planteras. Det behövs inte här och är bara en av de viktiga vinsterna med denna metod.

På en höjd lite längre bort står träden lite tätare liksom på branten vi kom uppför.

– Träden på kullen fungerar bra som stormskydd och får skydda träden som står lite längre ner. Ett av många problem med trädplantagerna är att skogen blir känslig för stormvindar. Det var en anledning till att så väldiga områden förstördes under Gudrunstormen.

Branten får också behålla sina träd så att den får vara kvar som en del av skogslandskapet. Vid kalhuggning i stor skala förstörs dessa naturliga inslag i landskapet och allt blir till en enda massiv matta utan karaktär. Markberedningen som genomförs före planteringen skadar också bland annat genom att förstöra kulturhistoriska stigar och frigöra kvicksilver som sprids i närliggande vattendrag.

Här är det två hektar som avverkats. Med kalhuggning hade skogsägaren fått 80 000 kronor per hektar i handen. Nu fick han istället 50 000, men han kan göra en ny avverkning om 15 år istället för om 70. Han slipper gifter och plantering och får regelbundet en rejäl avkastning vid kommande avverkningar. Genom att bara avverka de mogna träden kan han behålla det nödvändiga ekosystemet som snabbt producerar både ekonomi och ekologi.

– Han knackade överväldigad på hemma hos mig för någon kväll sedan och tyckte det var fantastiskt. Aldrig mer skulle han hålla på med kalhygge. Han kommer att få tjäna mer pengar så här.

Avverkningen skedde med en modern skogsmaskin, men istället för att hugga ner rubb som stubb valde man istället ut de mogna träden, endast mellan 20 och 30 procent. Det är fullt möjligt att göra

med en modern skogsmaskin, men det kräver lite omsorg och kräver kring 20 procent mer i kostnad. Föraren måste vara lite skickligare för att spara kvarvarande skog och välja lämpliga körvägar.

Vid en normal kalhuggning försvinner alla träd i skogen, även de minsta träden, fast det egentligen kostar mer att hugga dem än man får tillbaka. Det kan jämföras med när man kör med en finmaskig bottentrål i havet och tar med sig även de allra minsta fiskarna, som egentligen borde stå på tillväxt.

Men det är så mycket annat man vinner, förutom ekonomin. För det första blir kvalitén på träet mycket bättre. När träden får växa så här blir de stora och starka, träden i skogsplantagerna blir inte lika välväxta med samma kvalitet i träet. Långsiktigt riskerar också jordmånerna att utarmas med dessa plantager, i en naturlig skog kommer näringsämnen naturligt tillbaka som en del av ekosystemet.

En viktig del av detta är svampkulturen mykorrhiza som lever i symbios med trädens rötter och är viktiga för dess näringsintag. När enstaka träd huggs flyttar mykorrhizan till närmaste träd och kan på det sättet överleva. Vi kalhuggning i stor skala finns det inga träd kvar så hela svampkulturen dör.

Lika viktig är biomångfalden i skogen med alla dessa djur och växter, små som stora. I trädplantagerna med bara ett trädslag, av samma ålder decimeras den. Hela skogsekosystemet har utarmats under de senaste 50 åren så att dess biologiska skadetålighet minskar samtidigt som riskexponeringen ökar. Det konventionella skogsbruket stressar också skogen så att dess biologiska skadetålighet minskar. På lång sikt hotas hela ekosystemets överlevnad.

På senare tid verkar skogsbruket ha tagit ännu mindre miljöhänsyn. Enligt Skogsstyrelsen egen utvärdering når kring 30 procent av avverkningarna inte upp till den nivå som krävs i lagen.

De kortsiktiga ekonomiska fördelarna med plantagerna äts snabbt upp av planteringskostnader, regelbundna röjningar, nedsatt timmerkvalitet och inte minst utarmade ekosystem som vi vet har avgörande negativ betydelse för ett långsiktigt hållbart skogsbruk.

För Carl-Gustaf Lundgren började intresset för skogen redan som barn. Utanför hans by växte en fin skog där barnen lekte och där man plockade svamp och bär. Skogen användes på många sätt, för byborna var det möjligt att ta lite ved i skogen för husbehov. Den fungerade som en allmänning och för honom var det en drömvärld.

Då kom Demonverket, som han kallar det stora statliga skogsbolaget, och köpte skogen. Hela skogen skalades bort, det tog bara en vecka, det var en bedrävelse. Idag finns där bara en slags skräpskog, en skräpplantage som inte är till glädje för någon. Hade byn istället tagit sig samman och köpt skogen gemensamt hade den kunnat stå kvar. Den hade kunnat brukas utan att förbrukas. Nu förlorade byn istället en del av sin själ och ett trivsamt skafferier.

Det var då på 50-talet som de nya skogsmaskinerna kom och gick fram som skördetröskor. Det sågs som självklart att det var så man skulle använda dem. Alternativet verkade vara att gå tillbaka till slitet med hästarna i skogarna och de gamla metoderna. I princip liknar ju det hyggesfria skogsbruket hur man använde sig av skogen förr, den stora skillnaden är att man använder dagens skogsmaskiner.

– Alla här omkring är förbannade på kalhyggerna, när de ser sina blåbärsstigar försvinna, men de tror att man måste gå tillbaka till häst och de gamla metoderna man använde förr. Det är en vanföreställning, en myt. Det är ett av skälen till att man tiger men svär inombords. Man tror inte att det finns andra sätt än kalhyggen.

Den myten verkar ha haft en nästan förlamande inverkan på folket i bygden och det är den myten detta projekt går ut på att avslöja. Det finns andra myter som att det krävs återplantering för att få skogen att växa igen, det är ju så viktigt att få upp en ny skog.

– Men hallå, den kommer ju av sig själv, det är en naturlig process.

Det är ingen som älskar dessa monokulturer som förvandlar levande skog till väldiga trädplantager, utom skogsbolagen. Frågan är varför de fortsätter.

– Skogsbolagen har naturligtvis intresse av att så snabbt som möjligt tjäna pengar, och sedan åka vidare till nästa ställe. Det går ju bra, de har stora vinster, men det är en kortsiktig ekonomi. De märker inte att biomångfalden försvinner, det påverkar inte dem. Vi skall dock inte bara skylla på skogsbolagen. Lätt att vi själva glömmet vår egen roll. Jag vill även utmana både skogsarbetare och anställda inom pappersmasseindustrin. De flesta spelar med i spelet och tror att utan kalhyggen försvinner även deras jobb. Många gånger är motståndet mot mer varsamma skogsbruksmetoder hätskt. Även miljörörelsen bör se sig själva i ansiktet och fundera på nya arbetsätt för att bättre påverka utvecklingen mot ett systemskifte i brukarmetoder. Bara klaga hjälper inte. Det krävs handling.

Det allvarliga är att detta skogsbruk som nu snart har fullbordat sin första 70-årscykel håller på att helt utarma skogarna. I ett första skeende kan det verka ekonomiskt att snabbt och effektivt få tillgång till mycket råvara. Carl-Gustaf beräknar att 80 procent av det som kallas skog i Sverige idag, bara är dessa plantager. Det lilla som finns kvar av naturskog är alltså högst 20 procent och då menar han inte bara naturreservat utan just bara naturlig skog, den vi var vana vid. Blåbärsgranskogarna minskar år från år något som Svenska Naturskyddsföreningen förtjänstfullt observerat i stora reklamkampanjer.

Egentligen ser Carl-Gustaf inte kalhyggerna som det allra största problemet, utan det allvarligaste är dessa massiva monokulturer som skapar plantager med bara en trädsort, där alla är lika gamla och där all variation är borta. I plantagerna genomför man också en låg-gallring, de lägre träden gallras bort och mer eller mindre enskiktade granplantager skapas.

– Det bästa i en skog är att ha en variation av arter och storlekar, spillkråkorna behöver de gamla tallarna.

Han tar ett exempel med en kungsörn som hade sitt bo högst i ett träd. Det trädet försökte man rädda, men det räckte inte för att skydda örnen. Området utökades till en radie 50 meter, men det hjälpte inte heller, för det måste finnas byte att jaga. Till slut kom man på att hela skogen måste finnas kvar. Hyggesfritt skogsbruk i kombination med orörda områden skulle helt säkert gynna både kungsörn och spillkråkor.

Förut var Carl-Gustaf aktiv i en annan miljöorganisation och åkte på seminarier. När en skog hotades började man kämpa för att rädda den, men då var det redan för sent. Det fanns ingen som drev en systemkritisk diskussion, det handlade mest om symptombehandling. Ett naturskyddsområde som bevarats kunde legitimera ett fortsatt utarmande hyggesbruk.

Det kalhyggesfria skogsbruket skapar lite mer arbetstillfällen och kräver lite mer av maskinförarna. Det utvecklar kåren av maskinförare, ger lite mer arbetstid och skapar lite mervärde i bygden. Det tillför en social komponent, skapar yrkesstolthet och utvecklar kunskaper, medvetande, yrkeskunskap och inflytandet hos dem som arbetar i skogen, de som bor i glesbygden. Skogsbolagens härjningar är istället en del av avfolkningen av landsbygden.

Länge har det funnits en motsättning mellan miljörörelsen och landsbygdsbefolkningen. Miljörörelsen har arbetat för naturreservat

där skogen inte får röras. Samtidigt har de miljöintresserad ofta blundat för de enorma skador kalhuggningen medfört i ett bredare sammanhang, bara man får behålla sina reservat. Reservat är nödvändigt i områden med mycket höga naturvärden men ändå viktigare är att resten brukas med uthålliga skogsbruksmetoder, det gör vi inte idag. Även FSC-skogsbruket är idag helt otillräckligt och saknar ännu så länge krav på hyggesfritt. Jordens Vänner är där mycket aktivt för att påverka standarden.

Miljörelsen har länge haft en begränsad syn, det gäller att rädda några få rödmarkerade arter, samtidigt som hela ekosystemet är på väg att braka ihop. Detta har också skapat en onödig motsättning till dem som bor på landsbygden och försöker överleva där.

Nu kommer det fram nya forskningsrön som visar stora klimatrisker med kalhuggning. När skogen kalhuggs släpps det ut stora mängder växthusgaser.

Det finns också en ytterligare viktig aktör i dramat enligt Carl-Gustaf Lundgren, den statliga Skogsstyrelsen.

– De har i många fall varit dåliga rådgivare och drivit på för det skogsbruk som nu finns. De har fördröjt utvecklingen mot ett modernt skogsbruk, bland annat genom att driva rättsliga processer mot sådana som Harald Holmberg som driver hållbart skogsbruk i en by utanför Lycksele.

Skogsägaren Harald Holmberg som drivit sitt skogsbruk enligt ungefär samma principer som Carl-Gustaf Lundgren förespråkar har varit inblandad i en lång rättsprocess med Skogsstyrelsen efter som man menar att det inte är rationellt och därmed skulle vara emot skogsvårdslagen.

FSC (Forest Stewardship Council) är det partsorgan som certifierar skogsavverkningen, syftet är att främja ett ansvarsfullt skogsbruk, varje land bestämmer sedan kriterierna. Dess certifieringar har varit omdiskuterade och Svenska Naturskyddsföreningen lämnade nyligen organisationen. Jordens Vänner är nu delaktiga i FSC:s styrelse men man är mycket kritisk till att man godkänner kalhyggesavverkning. Jordens Vänner anser att FSC inte lever upp till de uppsatta målen, framför allt eftersom FSC inte förmår förnya brukarmetoderna.

Ett ytterligare skäl till att Jordens Vänner anser att FSC i Sverige inte lever upp till ett uthålligt skogsbruk är att man tillåter giftanvändning, en direkt följd av hyggesbruket.

FSC i Tyskland godkänner inte kalhyggesbruk. Ett skäl till detta är de mycket positiva erfarenheterna de har av Lübecksmodellen. Redan under tidigt 1900-tal upptäckte man i Tyskland de problem som fanns med ett skötselintensivt skogsbruk, det blev helt enkelt inte lönsamt.

I Lübecksmodellen som utvecklades i början av 1990-talet utgår man från att naturen själv bäst avgör hur en skog skall vara sammansatt och strukturerad. Naturen lämnar inga ekologiska nischer outnyttjade, vilket borgar för en uthållig produktion. Völdokumenterade data från sådana skogar visar att en skog som får sköta sig själv spontant styr tillväxten till de träd som bästa klarar konkurrensen från sina grannar. Ju mer virke som står kvar i skogen desto högre blir värdeproduktionen.

Uppgifterna om Lübecksmodellen kommer från Silvaskog, ett företag som arbetar med det de kallar Naturnära Skogsbruk. Det finns flera andra metoder som liknar hyggesfritt skogsbruk eller

kontinuitetsskogsbruk som det också kallas.

Jordens Vänner är nu på väg att utveckla ett samarbete med tre samebyar, Jokkokaska, Utija och Sirges, Sveriges största sameby. Markberedning och hyggesbruk förstör nämligen renarnas huvudföda, renlav på marken och hänglaven i äldre skog. Det har därför i allt större utsträckning krävts stödutfodring till renarna eftersom det nu pågående skogsbruket helt enkelt förstör renbetet.

Ett provområde för ett uthålligt brukande av mark- och hänglavs-skog är på gång utanför Jokkmokk. Trädmärkning har gjorts och avverkningen beräknas vårvintern 2012. Målet är att kombinera god tillgång på både mark- och hänglav hög miljöhänsyn med god ekonomi.

Faller försöket väl ut är tanken att öppna upp för hyggesfritt skogsbruk på bred front inom landets samtliga 50 samebyar.

Statliga Sveaskog med Göran Persson som ordförande är Sveriges största skogsägare som vi alla äger gemensamt. Det är en möjlighet och också ett ansvar. Enligt Carl-Gustaf borde de därför ha ett större ansvar och gå före i utvecklingen mot ett modernt klimatanpassat skogsbruk. Svenska kyrkan som också är en stor skogsägare borde också se att de har ett uppdrag att förvalta skapelsen med ett stort ansvar inför framtiden.

Jordens Vänner skogsutskott, där Carl-Gustaf är medlem, anser att dagens svenska skogsbruk till största delen är ett oacceptabelt exploaterande skogsbruk som medför att den biologiska mångfalden och skogens biologiska mångfald utarmas. Riksdagens uppsatta miljömål, levande skogar, biologisk mångfald, levande sjöar och vattendrag, myllrande våtmarker, begränsad miljöpåverkan, storslagen fjällmiljö och en giftfri miljö hotas. Utarmningen av skogsekosystemet orsakas både av okunskap, oförmåga och ovilja att se helheten. #

Efter 40 år I SKOGSINDUSTRIN

DETTA MED SKOGEN har legat och grott i min hjärna i decennier. Jag har ju på senare år förstått att naturen är mer komplex än jag själv trodde.

Åke Wikström har ägnat nästan 40 år av sitt liv åt skogsindustrin, i 25 år arbetade han för SCA och var platschef på flera större fabriker. Under 2006 och 2007 var han chef för bygget av det som då planerades bli världens största pappersmassafabrik på Sumatra i Indonesien. Det var en annorlunda erfarenhet, inte bara för att det var kineserna som låg bakom bygget. Själva syftet med fabriken kändes lite tveeggat.

– Den var byggd för att i första hand göra massa av skog. På Sumatra och även Borneo friläggs jättestora ytor för plantering av oljepalm. Den skog som tas ut används till massafabriker. Sedan planterar man delvis akacia för att ersätta urskogen och använda som råvara. Det är väl tveksamt om det träslaget kommer att bli så framgångsrikt, det är ett kvistigt virke som är svårt att hantera.

Tanken var att använda akacia på samma sätt som man använder eukalyptus i Brasilien, som ett snabbväxande träd som ger fiber för tryckpapper.

– Detta innebär en storskalig omvandling av landskapet. Vi i västvärlden har ju också använt landskapet till olika saker, odling av olika slag och då kan man diskutera om vi skall hindra andra delar av världen att göra samma sak. Men det är klart, detta har effekter på klimatet och djurlivet, det är en väldig omvandling.

Åke ser också problem med intensivodlingen av eukalyptus i Brasilien och har läst rapporter om hur den kan drabbas av bakslag, vilket har hänt i något område med massiv död av klonade träd. Före-

tagen tror att man kan ersätta den eukalyptus som dött ut med annan klon. Frågan är om det går. Orsaken kan ju vara att man suger ut marken, något som gör att det blir svårt för träd att växa.

– Eukalyptusen kallas ju för *the Devil's tree* allt under den dör, marken blir steril. Den avsöndrar hartser eller vad det är. Sedan växer den väldigt snabbt, en centimeter om dygnet, på sju år får du ett fullstort träd. De står i raka rader. Det är bara att köra rakt igenom och fälla dem, idealiskt ut produktionssynpunkt. Men påverkan på landskapet är väldigt stor och kanske så stor att det blir omöjligt att odla skog efter några trädgenerationer. Man har kanske tömt ut förråd av mineraler och näringsämnen i marken.

Redan på 80-talet när Åke Wikström arbetade på Iggesunds pappersbruk hade man börjat fundera på detta med skogen. På 60-talet hade man planterat contortatall, en snabbväxande art som tagits in från Nordamerika. Resultatet blev inte alltid så vackert.

– När man jagade älg så råkade man ibland komma in i de där skogarna, det var ju en marดรöm. Det var grovgreniga träd, det var krokiga träd, det var ingen skog, det var snårskog. Det var fruktansvärt att se. Det var då jag började fundera och tänka i termer av kvalitet. Jag brukar uttrycka det så här, varför tar man inte bättre hand om filéerna i skogen? Man måste satsa på att producera kvalitet och inte bulk, kubikmeter. Det har jag tjatat på i alla dessa år och mer intensivt på senare år.

Den allra bästa användningen av trävaran ur klimatsynpunkt är att bygga trähus, då byggs ju kolet in i huset. Men då krävs formstabila trävaror, trädet måste ha växt på ett speciellt sätt, inte för snabbt. Så är det inte alltid nu.

– Om man köper en packe bräder och lossar på stålbandet så sprätter det ibland till och ut kommer en packe korkskruvar. När träet torkar så vrider bräderna sig och har sig, blir krokiga. En trähusbyggare kan bli tvungen att sortera bort 30 procent av virket för det går inte att använda. Så blir det inte om skogen brukas med förstånd, gärna med ett kontinuerligt skogstäckte utan kalhuggning.

Om man driver ett hyggesfritt skogsbruk så har man alltid skog som står kvar. Då bevaras också den miljö som skogen erbjuder för fåglar, bin och andra djur. Samtidigt bevaras den biologiska mångfalden, vilket är kolossalt viktigt. Det är många värden som finns i en skog där träden får stå kvar.

Tillsammans med några vänner har Åke de senaste tre åren närmare

EUKALYPTUS I BAHIA, BRASILIEN

studerat träets värdekedja. De har utgått från ett trähus och tittat tillbaka i processen. Hur skall man sköta en skog så att man får en bra råvara för trävaror, som utan problem kan användas för att bygga hus. Man kan då inte bara tänka på volym, den kan ju vara innehållslös. Man måste tänka i kvalitetstermer och inte bara i volymtermer som idag.

På frågan varför det blir så här, varför driver inte skogsindustrin åt ett annorlunda skogsbruk, så skrattar Åke Wikström till.

– De är indoktrinerade, de har gått på samma skola. Det nya strider mot allt vad de lärt sig. Det finns en kollegalitet som är djupt rotad i jägmästarkåren. Det är svårt att vara originell där för då blir man utpetad. Är det någon som tycker annorlunda då blir han nackad.

Men har det inte kommit fram nya fakta som berättar om hur viktigt det är att bruka skogen varligt?

– Man säger att man inte har kunskaper, man måste forska mer. Det är ett sätt att fördröja den här processen, anser jag. Man vet ganska mycket nu, det är inte brist på kunskap, men man vill inte anamma den, inte godkänna den.

I maj 2011 ordnade Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien en konferens som handlade om metoder att bevara döda träd i skogen för att gynna den biologiska mångfalden. Många utländska forskare var inbjudna och de passade på att kraftfullt kritisera det svenska skogsbruket.

– Forskare från USA och Kanada levererade en allvarlig kritik mot Sverige. De menade att vi inte beaktar den biologiska mångfalden tillräckligt. En rysk forskare nedgjorde också svenskt skogsbruk, så där gör vi inte i Ryssland.

När Åke Wikström återvände till sin hembygd i Ramsele kring millennieskiftet blev han bekymrad över hur naturen såg ut i det vackra niplandskapet kring älvarna. Han ville reparera det och ta bort buskage och liknande. Det hade behövts kor för att hålla landskapet vackert men visade sig omöjlig att hitta bönder som ville hålla kor i landskapet. Därför var de åtta grabbar, som han kallar dem, som tog sig an detta. Nu har de en besättning på 60 kor och försöker utveckla också denna förädlingskedja för att producera kött. Problematiken är påfallande lik den som finns i skogen.

– Den köttproduktion som finns nu är för industrialiserad och tänker inte på kvalitet utan bara volym. En mer hållbar produktion ställer helt andra krav på djuruppfödning, djurhantering, slakt, ja hela kedjan

Men skogen ligger fortfarande Åke Wikström nära hjärtat, han hoppas på förändringar och för på olika sätt fram sin linje.

– Man ska ha respekt för skogen och lära sig förstå naturen, man ska inte manipulera den. Dagens skogar är mer som plantager än fullvärdiga skogar. Jag vill kunna överlämna en skog som lever till mina efterkommande där mykorrhizan i skogen förser träden med mineraler och mediciner medan träden förser den med viktiga kolhydrater. Det moderna skogsbruket riskerar att skada det här känsliga och nödvändiga sambandet. #

Makten över skogen

DEN 4 DECEMBER 1992, demonstrerade jag och några andra bönder utanför Riksdagen. Den dagen tog man ett beslut på att avreglera ägandet av mark och vatten och fallrättigheter i Sverige. Innebörden var att det skulle bli tillåtet för vem som helst att spekulera i naturresurskällor.

Torgny Östling är skogsbonde i Marsätt i Jämtland. Då ville han varna för vad som höll på att hända med skogsbruk och jordbruk, nu 20 år senare menar han att han tyvärr fått rätt. På alla fronter har det blivit ännu svårare för den enskilde bonden. Skogsindustrin har fullständigt tagit över kontrollen över skogen.

När man öppnade för spekuleringen har det påverkat på alla fronter, bland på annat kvalitén och på vilka säsonger man avverkar. Nu avverkas det mycket hårt på somrarna, förut gjorde man det mycket försiktigt. Det har skapat problem med granbarkborre, markskador, röta i gran och så vidare.

– Detta är nationella angelägenheter, det är som om man borrar i havet och läcker olja hela tiden. Här i norra Sverige har det varit en enorm miljövinna att vi haft vinteravverkning.

Det som påverkat skogsbönderna mest är ändå prisrasen på skogsråvaran. Förut fanns prislistor som fastställdes i förhandlingar, men nu kan industrin bestämma genom ett slags monopol. Priset på trävaran har legat still sedan 1980, medan exempelvis dieseln stigit till det sjudubbla.

– Vi bönder klassas som kartellbildare om vi gemensamt försöker förhandla om priserna med industrin. Då hamnar vi under kartellagarna i EU. De gamla kollektiva bondeorganisationerna som tidigare

förhandlade med regeringen om priser på mjölk och skog är borta. De är förbjudna i EU-lagstiftningen.

Torgny ser detta också som en del i globaliseringen, det gäller att ta bort all hinder för marknadskrafterna och det drabbar de enskilda bönderna hårt.

– Följden har blivit att vi fått så mycket sämre betalt att det knappt längre finns kvar några självverksamma skogsbönder. Det är istället industrin som kontrollerar avverkningen. Då blir det stora avverkningar istället för små avverkningar. Industrin kontrollerar vilken kvalitet det blir och då blir det ofta bara bulkvaror.

Industrin bygger också ut alldeles för mycket i förhållande till tillväxten i skogen. En av de allvarliga nationella konsekvenserna är att vi hugger för mycket skog. Enligt Torgny har vi plundrat skogarna i 20 år nu. Följden blir bland annat en lägre kvalitet på trävirket och biologisk enfald istället för mångfald.

– Vi måste ner i avverkningsmängd, vi håller på att röva skogen. Sveriges ekonomi vilar på skogen, de som driver skogspolitiken måste vara medvetna om skogens betydelse för varuexporten långsiktigt.

– Fortsätter vi på det här viset kan vi samma sak hända som för hundra år sedan, skogen tog slut. Det blev en virkessvacka i början på 1900-talet på grund av att man skövlat skogen för hårt.

Tidigare var skogsbruket hårt reglerat och den regleringen var värdefull, enligt Torgny. Den har varit viktig för att bevara skogen som naturresurs, den har också varit viktigt för att bevara skogen som en inkomst för bygden. Nu när avregleringen är ett faktum och alla, efter den 9 december 1992, får köpa skog sänker man också kraven på hur skog skall skötas. Vem som helst ska kunna äga skog – med eller utan kunskap om hur man sköter den.

– Då försvinner röjningen så att skogens tillväxt försämras. Den kan ställa sig still på ett stadium eftersom den blir för tät. Den kan bli sjuk och stressad för att det blir för hård konkurrens om näringen mellan granarna. Det där finns det mycket lite kunskap om i Sverige, vi är en sådan liten minoritet som arbetar med Sveriges största naturresurs och vi har väldigt lite att säga till om.

– Varför är det ingen som diskuterat granröta? Vi har talat om det i 10-20 år och menat att det kan få mycket besvärliga konsekvenser. Gudrunstormen var ett sådant exempel. Vi förstör en förnyelsebar resurskälla, precis som om den vore en oändlig resurs.

TORGNY ÖSTLING

EU-inträdet har inneburit mer import av virke. Det finns ett stort hot att skadeinsekter kommer in i skogen genom timmer eller råstock från Ryssland eller andra länder.

WTO (World Trade Organization, Världshandelsorganisationen) är en av de krafter som driver på globaliseringen. Torgny har varit med i många debatter om globaliseringen, nästan alltid handlar det om alla andra länder än Sverige. Det gör honom både förvånad och irriterad.

– Globaliseringen är inget som bara påverkar andra långt borta, den påverkar varenda bygd och varenda individ. Det är också syftet, att nå ner till den enskilda individen.

Torgny brukade hugga skogen själv, just nu hugger han inget alls, det lönar sig inte. Han får inte lika mycket för skogen som skogens-

treprenörerna. Tanken verkar vara att han skall tvingas till att sälja till entreprenörer som tar mer storskaligt och har avtal med industrin.

– Det är ren diskriminering mot dem som vill producera småskaligt, för att styra det åt det storskaliga hållet. Industrin vill få det dit, istället för små travar vid landsvägen. Det är inte bara vi enskilda skogsbönder som förlorar och skogen som blir utarmad – hela bygden och regionen förlorar.

Torgny är inte kategorisk motståndare till kalhuggningen. Det viktigaste för honom är inte metoden. Det grundläggande problemet är politiskt, vem kontrollerar naturresursen skogen och vem bestämmer hur den används?

– Vad spelar det för roll hur du hugger. Du får ju ändå dumpade priser på råvaran stock, spekulation på skogsmark och storskalig stordrift med dagens politik. Industrin släpper inte heller sin monopolställning när det gäller kontroll av priser och kvalitéer. Jag får ju nu inte ens ett transportkvitto när jag säljer timret och stockarna lämnar gården. De tar timret vid landsvägen och far iväg och sedan vet jag inget mer förrän industrin mätt upp det och jag kan inte själv kontrollera hur mycket det var.

Han menar att ett kalhyggesjordbruk i mindre skala inte behöver plundra skogen.

– Det beror på hur du gör. Går du in och tar där det är lämpligt kan det fungera. Tar du många små kalhyggen nära varandra blir det ändå en industriell stordrift.

– Vi har haft perioder tidigare när vi plundrat och förstört, men då har vi snabbt som attan ändrat oss inrikespolitiskt. Det borde vi göra nu också. Men nu har de som driver de här globaliseringslagstiftningarna fullständig kontroll. I skogen har vi blivit arrendatorer på vår egen mark eftersom de kontrollerar allt, produkterna, alltmer av jakten och till och med bären. Vi skulle kunna kalla oss Landless People, men utan egen rörelse i välfärdsland, för att dra en parallell till de jordlösa rörelse i Brasilien.

Det är 20 år sedan förändringarna infördes och hur får vi tillbaks till producenter och bygden det som redan är sålt? Erfarenheterna från utförsäljningen av skog som skett under 1800 och 1900-talet förskräcker. I Jämtland äger nu bonden i snitt endast 10 - 15 procent av den åkermark de själva brukar här eftersom jordbruket ofta följer med när skogsmark säljs. Resten arrenderas, ofta av ägare i andra

11 ÅR

I

*Stövlarna står där och väntar
Under natten bar tre stjärnor landat,
två i vänsterskaftet, den tredje ligger
på rygg och kisar mot måndagsmorgonljuset,
ljuset som sipprar ner
genom brittsommarmolnen
Själv står du på trappan
ännu med nattens märkliga dröm
på läpparna: Hur du satt bögt uppe i ett lätt vajande utsiktstorn
och räknade varje grans kottar;
väderstreck för väderstreck*

*... står där på trappan
medan de trestjärniga stövlarna
väntar sig en grizzlybjörnspromenad*

II

*Återigen indian, 11 år och stigarnas följeslagare,
den skummande forsens suverän,
de sega, böjliga enbuskarnas förtrogne,
11 år och utan armbandour
men utrustad med myrstackens kompassnål*

*och solen högt däruppe
mellan de majestätiska tallarnas kronor
Och det finns bara denna dag, bara denna skog:
Harsyran och rotvältan, stenblocksskuggan,
skinnet som buggormen lämnade kvar*

III

*När stövlarnas stjärnor
fått ge vika för dagens villkor,
när indianbandets fjädrar
blekts bort till osynlighet,
när skogen fått sin kalkyl
och trasten sin frist,
när all naturen
blivit sin egen börjanotering,
när grenen vi sitter på
inte längre är en del av trädet
– då måste vi ställa oss frågan:
Är det verkligen vi själva
som håller i sägen?
Visste vi ingenting,
varför lät vi det ske?
För för sent kan det aldrig bli
att ställa de frågor
som vi faktiskt redan vet svaren på,
för sent kan det bara bli
om vi ingenting gör;
vi som trodde oss veta stjärnornas namn
och stigarnas riktning,
vi som en gång lovade
att aldrig bli äldre än 11*

#

Så slaktas ett JORDBRUK

HANS RÖÖS MÖTER upp vid Borås C i sin gamla Nissan. Sedan drar han med på en färd genom knallebygden och villkoren småbrukare i Sverige idag. Utanför bilrutan susar ett varierat landskap förbi med gårdar, skog och ängar, fast det syns inte så många åkrar i bruk medan han beskriver sin egen historia som lantbrukare.

– Jag arbetade som ingenjör men hade hela tiden en dröm rotad i min barndom och tidigare generationer att arbeta med jordbruk, gärna boskapsskötsel. I slutet av 1960-talet fick jag i mitt arbete i uppdrag att göra en kalkyl på vad det skulle kosta att renovera mangårdsbyggnaden på en jordbruksfasighet, nyss inköpt av en direktör från rikets andra stad. Då hade man precis lättat på reglerna för förvärv av jordbruksfastigheter av icke brukare, landgrabbing kan vi kalla det.

Direktören var bara en spekulant utan avsikt att bruka jorden. Han köpte den drygt 300 hektar stora gården för bara 360 000, idag skulle en sådan fastighet troligen kosta minst 20 miljoner kronor, medan priserna på det man producerar i bästa fall har fördubblats. Han började med att i stort sett göra skogsmarken till ett kalhygge. Också skog som bara var cirka 50 år gammal strök med, motiverat med en politiskt beslutad regel som kallades 5:3-regeln. Skog som var alltför "mångfaldig" och därför inte levde upp till det krav på monokultur, som vårt svenska plantageskogsbruk krävde, skulle kalavverkas och gran planteras över hela ytan. Ladan hyrde han ut till en lokal Volvohandlare som lager för fabriksnya personbilar. Även mangårdsbyggnaden var tänkt att hyras ut som lagerlokal.

– Jag erbjöd mig då att hyra den i befintligt skick för lagerlokalhyran, vilket han gick med på.

Direktören lyckades också utverka myndigheternas tillstånd att sälja matjorden på de 26 hektaren åkermark.

– Jordbruk var då som nu inget man skulle syssla med om man inte var emot "utvecklingen". Lika bra att göra sig av med matjorden. Men reaktionen i bygden blev så stark att han inte vågade.

Han sålde då egendomen för 500 000, 140 000 mer än han hade köpt den för. Trots att den plundrats skulle matjorden inbringa en bra slant för köparen. Bägge fungerade som de spekulanter som köper ett företag bara för att komma över inkråmet och sedan lämnar skalet övergivet. Gården köptes av en annan direktör från Göteborg som framför allt var intresserad av jakten. Men tillståndet att ta matjorden var knutet till den förre ägaren. Därför fick Hans arrendera marken och byggde upp en 40 kors dikobesättning av herefordras.

Även direktören tröttnade på lantlivet och Hans försökte att köpa gården, men lönsamheten i jordbruket beräknades vara så låg att köpet inte kunde genomföras av ekonomiska skäl.

Istället köptes gården av en byggmästare som påstod att han skulle bygga upp ett nytt brukningscentrum - nytt bostadshus, nya ekonomi-

byggnader, för att få förvärvstillstånd av lantbruksnämnden. Fast han byggde inget nytt brukningscentrum, bara lantbruksnämnden kunde väl tro på en sådan skröna, utan stöckade av en tomt och byggde ett bostadshus intill vägen genom byn. Sedan lyckades han få tillstånd att hyvla av matjorden varefter han gick i konkurs. Egendomen köptes av Consafe Eriksson, som sedan sålde den till Sveaskog, som nu stycker upp den och säljer den vidare i tre fyra lotter för ett bra pris. Gårds-slakten är fullbordad.

– Nu är fältet, genom EU:s kapitalliberaliseringsdirektiv, åter öppet för att "bruka" jorden som penningplacering och spekulationsobjekt. Idag är det tillåtet för vem som helst att köpa gårdar. Då blir det sådana som tjänat pengar, till exempel genom spekulationer på börsen. Detta driver upp priserna och gör det omöjligt för den som vill försöka arbeta med jordbruk att leva på det.

Innan EU-inträdet hade Sverige rätt att bestämma över reglerna för hur man får förvärva jordbruksfastigheter, det har vi inte längre.

– Det har alltid varit så att den som har gott om pengar gör klokt i att placera dem i fast egendom, särskilt i skakiga tider. När sedan de goda tiderna återkommer finns kapitalet kvar och då spelar det mindre roll vad egendomen kostade. Pengarna finns kvar till skillnad mot de pengar som försvann i börskraschen.

Vi har nu kommit fram till Kinnarumma som byn heter. Hans pekar ut boningshuset på egendomen som han fortfarande bor i. På gårdens marker, utan matjord, är det inte längre möjligt att driva någon jordbruksverksamhet. Han tar oss med på en sväng ut på den stora vägen som leder förbi samhället och pekar på en till synes ganska eländig samling ungskog – planteringen där matjord och åker en gång fanns.

– Den vackra ekskogen i bakgrunden var gränsen för åkern. Jag lyckades behålla herefordbesättningen, som sommartid betade på olika gårdar runt om i bygden som jag arrenderade. Det var vid den tiden relativt lätt att få arrendera mark i trakten och till mycket låga priser, ibland gratis, jordbruket var ju "en gammal näring under avveckling", som det alltjämt heter. I dag har många av de marker jag arrenderade då växt igen.

Hans hade genom sina sidoarrenden kontakter med andra bönder i trakten, en av dem var ägaren till Seglorabergs säteri. Gården har traditioner och har alltid ägts av stormän, med sin första kände ägare

Mats Kettilmundsson, riksdrotts i Sverige i början av 1300-talet. En av alla kända ägare var Gustaf Cronhielm, friherre till Segloraberg, som skrev vår nuvarande lagbok, 1734 års lag, som det alltjämt står på försättsbladet i Sveriges Rikes Lag. När det vid 250-årsminnet av lagens tillkomst 1984 gavs ut en faximilupplaga av lagboken, så skrev Ivar Lo Johansson förordet. Han kallade lagen för "de hängdas poesi".

Ägaren till Segloraberg blev konkursmässig då han efter en skilsmässa löst ut sin hustru och tagit till flaskan. Under tiden som alla spekulanter gick och väntade på den exekutiva auktionen, tog Hans kontakt med fordringsägarna och ordnade med ett ackord och sedan lyckades han förvärva gården.

Vi närmar oss gården, efter en präktig 60 meter lång stenbro – Seglorabergsbron – ligger gården till höger. Det enda bostadshus som står kvar är en av de ursprungligen fyra flygelbyggnaderna, ett vackert hus, men i övrigt mycket förfallet. Men om det får ett bra och tätt tak så kan det, enligt Hans, stå pall ett par tre hundra år till. Huset är 9 x 20 meter i två våningar, det står en plastblomma i ett fönster, det enda som ger intryck av liv. Hans för mig runt och upp för en kulle som kröns av ett lusthus, under renovering, vars ena sida är helt öppen ner mot gården. Ursprungligen byggt av majoren Kristoffer Grubbe, far till sedermera akademiledamoten (Svenska Akademien stol nr 16) filosofen Samuel Grubbe, som föddes på Segloraberg 1786.

Väl uppe i lusthuset plockar Hans fram ett gasolkök och en kast-rull, värmer vatten från en plastbunke och det serveras Nescafé med bulle. Lusthuset är ett av de ställen på gården där det finns tak över huvudet om det skulle börja regna.

– Jag började här på Segloraberg med en besättning på 56 mjölk-kor. Som vanligt befann vi oss i en ekonomisk kris i landet, så det var minst sagt besvärligt i början när räntorna på mina lån gick upp till 18 procent innan jag hunnit binda dem på en rimligare nivå. Dessutom blev jag bara efter något år av med ett sidoarrende på 32 ha åker, som i århundraden hört till Segloraberg, men i något läge hamnat i Domänverkets ägo.

En borgerlig regering hade fått för sig att göra ett lappkast i poli-tiken, helt plötsligt skulle det satsas på småjordbruk, och den marken skulle nu styckas upp säljas till två mindre jordbruk, så att var och en av dem fick ca 20 hektar åker var inklusive tidigare ägd åker. Jag

tvingades byta maskinpark och skaffa tung lastbil för att skörda och frakta hem grovfoder från sidoarrenden jag hade på större avstånd från byn.

Den politiken av återgång till ett mera småskaligt jordbruk och med uttalat syfte att all åkermark i Sverige skulle brukas för livsmedelsproduktion varade inte länge.

– Ambitionen var väl lovvärd, med tanke på att det då var 800 miljoner människor i världen som var drabbade av svält. Men strax var man på banan i huvudfåran igen -storleksrationalisera eller dö och då var det för sent för mig att återfå mitt sidoarrende.

Hans hade knappt hämtat mig från den pärsen innan nästa bakslag uppenbarade sig. Den 10 juni 1990 bestämde en enhällig svensk riksdag att det svenska jordbruket ensidigt skulle avregleras för att konkurrera fritt på en dumpad världsmarknad.

– Prognosen var att mjölkpriset, som en följd av avregleringsbeslutet, skulle sänkas från 3 kronor till 1,50, det skulle bli omöjligt att leva vidare på det för många mjölkbönder, särskilt av kategorin sådana som inte ärvt sina gårdar och hade stora lån.

För att ändå ge bönder en chans att anpassa sig till den nya situationen anlog regeringen ett omställningsstöd till dem som tog jord och produktion ur drift. Stödet var på 14 miljarder kronor av vilken summa 250 miljoner anslogs för neddragning av mjölkproduktionen och 13 750 miljoner till spannmålsodlarna. Mjölkproduktionen står för 40 procent av jordbrukets intäkter, så omställningsstödet var något obalanserat. Men Jordägarförbundet som organiserar de 400 stora jordägarna hade skickligare lobbyister och bättre kontakter med makteliten.

De 250 miljonerna var tänkta att räcka till ett visst antal mjölkbönder, där de som var snabbast att avveckla skulle få 80 öre per liter mjölk som de levererat under 1989. Det erbjudandet var det knappast någon bonde som nappade på. Då gick Svenska Mejeriernas Riksförening – SMR (med Arla som största medlem) in och erbjöd ytterligare 40 öre per liter, utöver det statliga stödet. Nu var inte mer att vänta och den 30 november 1991 sålde därför Hans nästan alla sina mjölkkor.

Då ändrade Arla inställning och vägrade betala ut sin del av ersättningen med motiveringen att NäringsfrihetsOmbudsmannen NO varit emot detta stöd, trots att jordbruksminister Mats Hellström hittat ett sätt att lösa det problem NO menat sig hitta. Tillsammans

THOMAS GUNNARSSON

med 150 andra bönder gick Hans till domstolen, men förlorade. Arlas skickliga advokater hade hittat ett kryphål för att bryta avtalet. Det hade inte skickats till en individuell adressat med vanlig post utan med mjölk bilen och på kuvertet stod bara deras leverantörsnummer

Hans hade redan sålt ut sina kor så det var för sent att gå tillbaka till den verksamheten. Sedan följde några år av ovisshet, skulle Sverige rösta in sig i EU eller skulle det bli avreglering till en dumpad världsmarknad som skulle gälla för framtiden? Sådan ovisshet är förödande för en verksamhet, som jordbruk, som behöver långsiktigt hållbara regler för att kunna planera. Under de här åren av väntan på klara besked halverades också lönsamheten inom svenskt jordbruk. De som kom bäst ut när vi så småningom 1995 blev medlemmar i EU var de som även dragit vinstlotten i omställningen 1990, nämligen de som hade fått ersättning för att lägga ner sin spannmålsproduktion. De kunde utan några återbetalningskrav återuppta produktionen igen. Det fick däremot inte mjölkbönderna eftersom Sverige hade

förhandlat bort deras kvot och överfört den till de större igång varande mjölkproducenterna.

De tvåra kasten i jordbrukspolitiken under senare decennier skapar problem för jordbruket som är en näring med långa perspektiv.

– Kvotering införs till exempel i mitten av 1980-talet, kvoteringen upphör 1989. Fri konkurrens på världsmarknaden införs 1990, med svenskt jordbruk utsatt för EU:s dumpade jordbruksprodukter. Så går vi in i EU och världens mest politiskt reglerade jordbruk 1995 och återinför kvoter. Sådana lappkast fordrar god ekonomi om man ska kunna överleva som bonde.

Det blir ganska tyst i lusthuset efter denna långa bedrövliga historia om svensk jordbrukspolitik i praktiken.

– Jag tycker det verkar hopplöst, har svårt att se någon framtid i nuvarande system, säger Hans. Det har länge varit så att man från i stort sett samtliga partier, med socialdemokraterna sittande på den politiska makten, såg bönderna som något förlegat, något som tillhörde en förgången tid.

Han tar exemplet Livsmedelsekonomiska institutet som etablerades 1999, med ett enda syfte, att vi snarast borde göra oss av med jordbruket.

– I jordbruket anses nämligen för stort kapital vara bundet, som

arbetar (när f-n arbetade kapitalet kan man undra?) för långsamt och skulle göra större nytta i andra näringar, upplevelseindustrin till exempel. Utan jordbruk skulle välfärden öka för svenska folket.

Hans är pensionär sedan tre år. Märkligt nog har han en pension som är lägre än garantipensionen. Hade han inte arbetat som bonde skulle han haft en helt annan pension. Ändå ångrar han inte att han började med jordbruk.

– Nej, trots allt eländes elände ändå inte! Fast ekonomiskt och statusmässigt har det varit ett nedköp utan dess like.

Nyligen träffade han jordbruksminister Eskil Erlandsson på ett föredrag och ställde då frågan varför vi inte som resten av EU-länderna höjde grundavdraget till en nivå som gäller i de flesta EU-länder, runt 100 000 kronor.

– Nej det kunde absolut inte komma på fråga. I Italien får en familj som består av två föräldrar behålla de första 200 000 kronorna de lyckas skrapa ihop i jordbruket. I Sverige med ett grundavdrag på 18 000 kronor får man inte ens behålla ett existensminimum. Här satsar vi istället skattelättnader i andra änden hos de högvärlönade, med 100 miljarder i jobbskatteavdrag i huvudsak riktat till just de mest välbetalda.

Verksamheten på Seglora bergs gård är inte helt nedlagd. Lite längre bort ligger den stora hagen där de sista resterna av jordbruksverksamheten promenerar. Först passerar vi Seglora kyrkogård, ja det var här Seglora kyrka stod innan den flyttades till Skansen, som ett minnemärke

Det är en mindre besättning fjällkor, med kalvar och kvigor som betar i hagen. De blänger lite misstänksamt mot mig men är goda vänner med Hans.

– De ger inte så mycket pengar, det lönar sig nästan inte att ha dem. Jag brukar skämtsamt säga att man skall inte ha fler kor än man har råd med.

Nu diskuteras det i Sverige att man skall införa ett suggbidrag till animaliefabrikerna, som håller på att gå under. På det området ser Hans ändå gärna att marknaden får verka fullt ut.

– För ett onaturligare uppfödningssystem har jag svårt att föreställa mig. Fast en undergång för de svenska animaliefabrikerna skulle bara innebära införsel från ännu mer extrema system som nu byggs i Polen med investeringar från USA.

Vi reser vidare till Thomas Gunnarsson som är lantmästare och liksom Hans medlem i NOrdBruk. Thomas har slutligen gett upp efter att ha kämpat med sitt jordbruk i 25 år. Nu har han fått anställning som brunnsbörare.

– Nu känner jag mig som en riktig människa igen när jag kan fungera som löntagare. Jag slipper den här ständiga stressen med ekonomin, inte veta om man skall kunna betala tillbaka lånen. Det var också svårt att inte kunna ge barnen det som andra barn fick.

Han har kvar sin gård men bedriver inte något egentligt lantbruk. Han har ett par fjällkor mest som ett symboliskt motstånd. Han upptäckte att dessa kor som inte var framavlade för att producera maximalt uppförde på sig på ett helt annat sätt än de kor han haft förut, amerikansk holstein, som uppförde sig som om de var tokiga, nervösa och oroliga.

Fjällkorna av gammal svensk lantras uppför sig som normala kor, när de makligt tar sig ut på bete. Thomas har nu upptäckt att dessa kor fungerar utmärkt i Brasilien och har hjälpt till att introducera dem där. Jordbruket där fungerar på ett sätt som liknar det som fanns på de norrländska vidderna förr

Thomas plockar fram kaffeservisen och sedan går snacket vidare om det omöjliga att vara bonde i Sverige idag.

– En del satsar på stora anläggningar, säger Thomas. De lånar och dubblar antalet kor för att få verksamheten att fungera ekonomiskt. De försöker investera sig ur krisen. Hur kommer de att klara sig på lite längre sikt när de måste betala av lånen?

– Förr i tiden var det mycket ovanligt med skilsmässor i bondefamiljerna. Sedan blev det så att det ofta var kvinnan som försörjde familjen medan mannen arbetade på gården. Nu räcker inte det heller, nu måste både mannen och kvinnan ha arbete bredvid. Då kommer skilsmässorna som ett brev på posten.

Både Thomas och Hans har fått ge upp sina jordbruk. Det blev för tungt, till slut blev det för svårt.

– Man känner sig misslyckad, som en dålig företagare, säger Thomas. Därför kämpar man vidare och sliter ut sig. Fast felet är inte mitt utan det är politiken det är fel på. Alla tror att bönderna har det så bra genom EU, de klarar sig inte.

Ingen av dem är speciellt förtjust i de omdiskuterade EU-bidragen. De som tjänar mest på dem är de riktigt stora gårdarna som kan få in

fem miljoner om året. Hur skulle de klara sig utan bidrag?

– Nu har vi en självförsörjningsgrad på 50 procent i det svenska jordbruket. När vi gick in i EU var vi i princip självförsörjande om man kvittar exporten mot importen. I längden kan inte detta vara vare sig hållbart eller rättvist.

På lång sikt ser bägge det som att det nuvarande sättet att producera mat är helt ohållbart.

– Det småskaliga lantbruket är ekologiskt, det är enda vägen att gå, säger Thomas

Idag är oljeberoendet helt avgörande för allting. Imorgon så är vi helt beroende av fotosyntesens funktion och då anpassar vi oss.

Fast Hans menar att omställningen kommer att dröja.

– Det fordrar ju sådana drastiska politiska beslut som inget parti skulle våga lansera. Jag ser ingen möjlighet till systemförändringar innan hela det nuvarande ekonomiska systemet kraschar. Eller efter en annan krasch, då oljan och energin blivit en bristvara och äkta ekologisk odling blir en tvingande nödvändighet.

Både för Hans och Thomas har arbetet inom NOrdBruk och Via Campesina gett viktiga perspektiv. Thomas avslutar.

– Jag har lättare att prata med en bonde från Mali än en svensk från Djursholm, som jag skriver i min bok Jordbruk 2.0.1. Mitt självförtroende är klart bättre än innan jag visste vad Via Campesina var för något. Jag är ingen dum bonnläpp utan en medlem i en global organisation med världens kunnigaste och klokaste människor. La Via Campesina står för de lösningar som framtiden kräver då de är jordnära och konkreta. #

MATSUVERÄNITET

MATSÄKERHET (FOOD SECURITY) är ett begrepp som ofta använts av stora internationella organisationer när man vill tala om människors rätt att inte svälta. I praktiken har det kommit att bli ett försvar för en globaliserad handel med mat. Via Campesina lanserade därför 1996 begreppet food sovereignty (matsuveränitet eller livsmedelssuveränitet) för att ge ett annat perspektiv. Det finns överväldigande många exempel på hur öppnade gränser för mathandeln i längden har inneburit hungerproblem. Risken är att den lokala matproduktionen slås ut av dumpade produkter från andra länder med arbetslöshet och problem med en långsiktig produktion av mat för det egna folket. Mest utsatta är länderna i Afrika, men också i fallet Sverige har vi blivit allt mer beroende av mat från andra länder, samtidigt som vår landsbygdsbefolkning försvinner.

I ett berömt uttalande i den amerikanska senaten avslöjade den blivande vicepresidenten Hubert H Humphrey en av tankarna bakom den amerikanska jordbrukspolitiken: "Om du letar efter ett sätt att få folk att luta sig mot dig och bli beroende av dig, i termer av deras samarbete med dig, tycks det mig att matberoende vore fantastiskt". Efter andra världskriget hade USA en unik position som matproducent och ville komplettera Marshallhjälpen till Europa med matexport. De europeiska länderna var inte intresserade av det, vilket gjorde det möjligt för dem att bygga upp sin egen livsmedelsproduktion och slippa beroende. Många afrikanska länder har inte haft den styrkan utan amerikansk livsmedelshjälp har skapat just det beroendet, som då och då bidragit till hungerkatastrofer.

Hans Rööns från NORDBruk har översatt Via Campesinas defini-

tion av matsuveränitet, som vi föredrar att kalla begreppet i denna skrift. Den går i stort sett ut på följande, med vår redigering.

Matsuveränitet är folks, länders och staters sammanslutningars rätt att själva bestämma sin jordbruks- och livsmedelspolitik, utan dumpning av priser från andra länder.

Lokalt jordbruk som i första hand är avsett för den egna befolkningen skall prioriteras. Bönder och jordlösa skall få tillgång till jord, vatten, utsäde och krediter. Därför behövs jordreformer, genmodifierade organismer (GMO) skall bekämpas, tillgång till utsäde skall inte begränsas av patenträttigheter. Vatten skall ses som en allmän nytting som förvaltas och distribueras långsiktigt hållbart under demokratisk kontroll.

Bönder och lantarbetare skall ha rätt att producera livsmedel och konsumenterna rätt att själva få möjlighet att bestämma vad de äter och hur och av vem det ska produceras.

Länder skall ha rätt att skydda sig själva från för lågt prissatt jordbruks- och livsmedelsimport.

Priset på jordbruksprodukter skall knytas till produktionskostnaden. Detta kan uppnås om länder och unioner tillåts lägga skatter på överdrivet billig import. Detta förutsätter att länderna själva förbundet sig att främja en långsiktigt hållbar jordbruksproduktion och att de reglerar produktionen på den inhemska marknaden så att den inte leder till strukturella överskott.

Befolkningen skall tillåtas vara delaktig i de jordbrukspolitiska besluten.

Kvinnliga böndernas rättigheter skall till fullo erkännas inte minst för att de spelar en avgörande roll i jordbruks- och livsmedelsproduktionen i världen och de facto utgör en majoritet av världens bönder.

Via Campesina menar att den nyliberala politiken prioriterar internationell handel istället för mat till folket och att den politiken inte har bidragit till någon minskning av svälten i världen. Tvärtom har den ökat folks beroende av livsmedelsimport och har ökat industrialiseringen av jordbruket och äventyrar därmed det genetiska, miljömässiga och kulturella arvet på vår planet, liksom för vår hälsa. Hundratals miljoner bönder har tvingats till att upphöra med jordbruk, till utarmning av landsbygden och till emigration.

Över hela världen förstör lågprisimport av jordbruksprodukter de lokala jordbruksekonomierna. Europeisk mjölk som importerats till

Indien, amerikanskt fläsk till Karibien, EU-kött och spannmål till Afrika och djurfoder till Europa. USA och EU har fått nya dumpningsmetoder godkända av WTO (Världshandelsorganisationen) i form av direktstöd från staten, vilka ersätter de efter hand starkt reducerade exportsubventionerna. För att uppnå matsuveränitet, måste all dumpning stoppas!

Ett stort möte för matsuveränitet hölls i Mali 2007 och uppropet gavs namnet Nyeleni efter en legendarisk kvinnlig lantbrukare i Mali. I augusti 2011 samlades 400 aktivister från olika rörelser i Europa i Krems i Österrike för att skapa en europeisk matsuveränitetsrörelse. Jordens vänner deltog som enda svenska organisation. Nu har alltså denna rörelse nått Europa och Sverige. Uttalandet från mötet innehåller också en mer generell kritik av den ekonomiska politiken med anledning av finanskrisen, så här inleds det:

Europas folk upplever nu för första gången strukturanpassningspolitik. Regeringarna vill påtvinga sin befolkning samma politik som hittills har ålagts folk i andra regioner, särskilt i globala Syd. Avsikten är att rädda kapitalismen och de som gynnas av den (privata banker, investeringsgrupper och transnationella företag). Allt tyder på att inom en snar framtid kommer denna antisociala politik att bli alltmer sträng och omfattande. Nu ser vi de första mobiliseringarna för att kritisera detta ekonomiska system och denna styrning som har fört oss hit och vi erbjuder - kreativt och energiskt - svaret från de europeiska sociala rörelserna för att konfrontera denna modell för detta globala jordbruk som är en exakt återspeglning av det kapitalistiska systemet som skapat det.

Längre ner i dokumentet: Matproduktion har reducerats till en avbild av det industrialiserade jordbruket som kontrolleras av ett fåtal transnationella livsmedelsföretag tillsammans med en liten grupp av stora distributörer. Det är en modell som syftar till att generera vinster, och därför totalt misslyckats med att uppfylla sina skyldigheter. Istället för att ägnas åt att producera hälsosam och prisvärd mat som är bra för människor inriktar den sig alltmer på produktion av råvaror som biobränslen, djurfoder och annat. Det har lett till enorma förluster av jordbruksföretag och människor som lever av dessa. Dessutom har det främjat en kost som är skadlig för hälsan och som inte innehåller tillräckligt med frukt, grönsaker och spannmål. #